

**РОЛЬ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ТА ПРЕЦЕДЕНТІВ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ПЕРЕД ЗАКОНОМ І СУДОМ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

Ченкова Н. Я.

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Розглянута роль судової практики та прецедентів у забезпеченні реалізації адміністративними судами принципу рівності перед законом і судом. Розкрито питання про те, що судова практика та прецеденти покликані не лише створювати однакові підходи до застосування і тлумачення норм законодавства, а й для виявлення меж судового розсуду в справах з подібним матеріальним складом публічних правовідносин та однорідними групами суб'єктів, особливо у яких законодавче регулювання не є достатнім або не призводить до справедливого вирішення конфлікту.

Ключові слова: принцип рівності перед законом і судом, судова практика, прецеденти, судовий розсуд.

Вступ. Стаття 161 Кодексу адміністративного судочинства України (далі скорочено – КАСУ) під час прийняття постанови за результатами розгляду публічно-правового спору вимагає від адміністративного суду вирішити, окрім питання про те, чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги й заперечення і якими доказами вони підтверджуються, також питання про те, яку правову норму належить застосувати до спірних правовідносин. Забезпечення рівності перед законом і судом на етапі застосування адміністративним судом норм матеріального права є актуальною практичною та теоретичною проблемами.

Судова практика, судові прецеденти та прецеденти тлумачення досліджувалися у працях Безіної А. К., Венгерова А. Б., Вільнянського С. І., Зивса С. Л., Лазарева В. В., Лівшиця Р. З., Ротаня В. Г., Селіванова А. О., Шевчука С. В. та інших науковців, однак основна увага приділялась питанню про те, чи можна їх визнавати джерелами вітчизняного права. У дійсній же статі, за результатами аналізу праць наведених вище авторів та практичної діяльності адміністративних судів, здійснено дослідження і визначення ролі, яку судова практика, судові прецеденти та прецеденти тлумачення відіграють для реалізації адміністративними судами принципу рівності перед законом і судом усіх учасників адміністративного процесу.

Сучасне адміністративне судочинство не лише не оминула проблема відсутності однакового застосування норм права, особливо норм матеріального права при вирішенні тотожних публічних спорів, а й навпаки, ця проблема має більші розміри під час справляння судочинства саме адміністративними судами, внаслідок постійної змінюваності матеріальних норм адміністративного права, переваги підзаконного регулювання публічно-правових відносин на фоні постійної змінюваності внутріш-

ньої системи та повноважень органів державного управління, їх окремих задач або функцій, а швидкість цих процесів призводить до видання неякісних та суперечливих норм права, не апробованих часом та практикою.

Постановка завдання. У статті ставиться завдання здійснити аналіз ролі судової практики та прецедентів у забезпеченні однаково для всіх справедливого і обґрунтованого застосування судом одних і тих же норм права при вирішенні спорів у аналогічних публічних правовідносинах.

Результати. За вихідні дані у нашому дослідженні взято принцип рівності перед законом і судом всіх учасників адміністративного процесу, який закріплений у ст. 10 КАСУ. Цей принцип розглядається нами не лише з огляду на те, як він застосовується у межах конкретного адміністративного спору суддею, тобто, чи являються рівними в очах судді позивач і відповідач по конкретній справі. Нас хвилює дія принципу рівності учасників адміністративного процесу перед одним і тим же положенням закону (норми права) та одним і тим же судом в ширших межах – в межах сукупності конкретних, тотожних за своїм матеріальним складом, публічних правовідносин, що стали предметом розгляду в суді, в яких беруть участь однорідні групи суб'єктів – носіїв однорідних матеріальних публічних прав або обов'язків.

Рішення щодо розширення поля нашого дослідження спирається на нормативне регулювання цього питання, зокрема ст. 244-2 КАСУ, яка визначає особливу роль рішень Верховного Суду України, а також на окремі тенденції у діяльності адміністративних судів.

Наприклад, згідно звіту за 2012 рік Вищим адміністративним судом України, як судом касаційної інстанції, визначено зменшення від 2% до 14% частини справ, у яких змінено чи скасовано судові рішення першої та апеляційної інстанції і констатовано, що можна говорити про напрацювання однакової судової практики у більшості категорій справ [1].

Також за перше півріччя 2012 року із 246 отриманих заяв про перегляд судового рішення Верховним Судом України прийнято 87 постанов про скасування рішень Вищого адміністративного суду України з підстав неоднакового застосування одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах [1].

На нашу думку, можна стверджувати, що одним з найбільш очевидних фактичних процесуальних засобів досягнення рівного для всіх застосування судом одних і тих же норм права при вирішенні спорів у подібних публічних правовідносинах на сьогоднішній день виступають судові прецеденти або стала практика адміністративних судів, особливо їх вищої або найвищої ланки. Сучасна юридична практика характеризується тим, що як судді у рішеннях по конкретних справах, так і, в більшому ступені, практикуючі юристи у позовах, скаргах або інших процесуальних документах прагнуть використовувати для формування або підтвердження правових позицій конкретні рішення Вищого адміністративного суду та Верховного Суду України, а також їх роз'яснення, узагальнення, оглядові листи або постанови Пленумів, що містять певні правові позиції стосовно тотожних спірних правовідносин. Однак на законодавчому рівні, а саме у статті 244-2 КАСУ, закріплено обов'язковість лише рішення Верховного Суду України, прийняте при перегляді судового рішення з мотивів

неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах. В інших же випадках закон не визнає правові позиції судових рішень будь-яких ланок адміністративних судів обов'язковими при розгляді спорів у подібних правовідносинах.

Розпочнемо аналіз ролі судових прецедентів та судової практики в адміністративному судочинстві з визначення самих понять «судовий прецедент» та «судова практика».

У загальній теорії держави і права під поняттям «судовий прецедент» розуміється принцип, на основі якого ухвалене рішення у конкретній справі, що є обов'язковим для суду тієї самої інстанції або нижчої інстанції, при вирішенні в майбутньому всіх аналогічних справ, або виступає зразком тлумачення закону. Зміст доктрини судового прецеденту полягає саме в обов'язковості для органів судової влади їх попередніх судових рішень (*stare decisis*). При цьому в судовому рішенні слід вирізняти ту його частину, яка містить основний принцип, ідею вирішення справи (*ratio decidendi*), і «сказане між іншим» (*obiter dictum*). Принцип *ratio decidendi* (від лат. – вирішальний довід, доказ, аргумент), згідно з яким вирішено справу, становить основу судового прецеденту та має нормативний характер. В англійському прецедентному праві *ratio decidendi* означає вирішальну правову аргументацію, правовий принцип, який є підставою судового рішення і якого в подальшому слід дотримуватися. Цей принцип міститься в мотивувальній частині рішення (*imperative conclusion*) і являє собою судовий стандарт – пояснення, чому саме так було вирішено конкретну справу [2, с. 185-186].

Науковці з радянських часів і до теперішнього часу не зупиняються в спробах сформулювати універсальне поняття «судова практика». Хоча визначень цього поняття не мало, прийнятним для нашого дослідження вважаємо визначення Безіної А. К., яка вважала, що судову практику необхідно розглядати в двох значеннях: широкому та вузькому. Дослідниця визначила, що «судова практика в широкому значенні – це діяльність усіх судів, що входять в судову систему, функціонуюча з метою здійснення... правосуддя шляхом розгляду цивільних і кримінальних справ, і всі результати цієї діяльності» [17, с. 21]. Необхідність існування широкого значення «судової практики» дослідниця пов'язала з словами Кудрявцева В. про те, що «судова практика – це вся діяльність судів з вирішення конкретних справ, що включає рішення правильні й неправильні, залишені в силі та скасовані чи змінені. При іншому розумінні юридичної практики, коли вона зводиться до правильних, до того ж, узагальнених правоположень, ми вільно чи невільно позбавляємо науку можливостей для об'єктивного аналізу всієї реальної діяльності юридичних органів, включаючи їхні помилки й недоліки, необгрунтовано обмежуємо предмет її досліджень» [3, с. 21; 18].

«Судова ж практика у вузькому значенні – це тільки частина діяльності судів зі здійснення... правосуддя, пов'язана з виробленням правоположень, і тільки частина її результатів: правоположення» [3, с. 21]. При цьому дослідниця наголошувала, що від обсягу поняття «правове положення» залежить і обсяг поняття «судова практика» у вузькому сенсі цього слова. «...якщо під правоположенням розуміти думку судів про застосування закону чи норми права, то предметом пізнання повинна бути вся судова діяльність. Якщо ж під ним розуміти тільки усталене правило застосування норми права судами, то обсяг діяльності звужується і обмежується тільки тими акта-

ми, в яких думка судів про норму права збігається. І, нарешті, якщо під правоположенням розуміти тільки усталене правило застосування норм права судами, що вносить новизну в правове регулювання, то слід обмежитися лише частиною актів, що закріплюють єдину думку судів про певну групу норм права... Правоположення як наукова категорія повинна розумітися саме в цьому останньому значенні... у цьому випадку вона з успіхом може бути використана для характеристики самої складної сфери судової діяльності, іменованої нами судовим індивідуальним правовим регулюванням у вузькому сенсі слова» [3, с. 15-16].

Серед радянських вчених була вельми поширеною ідея про існування «правоположення». Лазарев В. В. вважав, що «за своїм змістом будь-яке право положення є офіційним наказом правозастосовного органу щодо розуміння та використання права у зв'язку з виникненням певної життєвої ситуації, що піпадає під дію закону» [4]. В кінцевому рахунку наукові дискусії звелися в основному до того, що різновидами правоположень є правороз'яснювальні, правоконкретизуючі положення і положення щодо подолання прогалин у праві [3, с. 5; 4].

Стосовно природи судових прецедентів і судової практики та їх ролі в українському судочинстві досі тривають професійні та наукові дискусії, пов'язані, в основному, із питанням про те, чи є вони джерелами права. Де-кілька слів слід сказати і про цю проблему, позаяк це допоможе ліпше зрозуміти суть досліджуваного нами процесуального засобу, здатного забезпечити однаково для всіх справедливе і обгрунтоване застосування судом одних і тих же норм права при вирішенні спорів у аналогічних публічних правовідносинах.

Історично склалося, що вітчизняна наука не визнає судові прецеденти або судову практику як джерело права. Причини цього слід шукати, по-перше, в тому, що вітчизняне право відноситься до романо-германської правової сім'ї, а по-друге, що вітчизняне право зберігає в собі залишки теорії та підходів радянського (соціалістичного) права.

Основну причину відмінності між підходами до судових прецедентів або судової практики як до джерел права в країнах, які відносяться до англо-саксонської правової сім'ї та романо-германської правової сім'ї, можна пояснити словами відомого французького вченого Рене Давида, про те, що «загальне право було створено суддями, що вирішували спори між окремим особами... норма загального права менш абстрактна, ніж норма права романо-германської правової сім'ї, і направлена на те, щоб вирішити конкретну проблему, а не сформувати загальне правило поведінки на майбутнє... їх основна турбота – негайне поновлення статус-кво, а не встановлення основ соціального порядку...» [5, с. 22]

Досліджуючи ж історію проблеми щодо розуміння правової природи судових прецедентів та судової практики в Україні, можна відзначити, що основною ідеєю правової науки радянської доби була догма про те, що «соціалістичні держави не знають такого джерела права, як судовий прецедент, який веде до відступлення від начал законності і підриває роль представницьких органів держави в законодавчій сфері. Соціалістичні судові органи здійснюють правосуддя як одну з форм застосування закону, не пов'язану з правотворчими повноваженнями суду при вирішенні конкретних справ» [6, с. 3; 7, с. 325].

Рене Давид при дослідженні права соціалістичних країн та його розвиток, починаючи з жовтневої революції до початку дев'яностих років ХХ століття, пояснював його особливості тим, що «...єдиним джерелом соціалістичного права є революційна творчість законодавця, яка виражає волю народу, керованого комуністичною партією...» [5, с. 23]. «...в СРСР право трактувалося вельми своєрідно... охорона порядку шляхом напрацювання принципів вирішення конфліктів не є основною задачею соціалістичного права. Воно, перш за все, – засіб трансформації суспільства, рух до комуністичного ідеалу... Право – інструмент на службі панівного класу... Мета права співпадає з метою політики...» [5, с. 124-125].

На відміну від заперечення судових прецедентів, в радянські часи визнавалась та жваво обговорювалась така властивість постанов Пленумів Верховного Суду СРСР, як їх «нормативність». Вважалося, що «постанови Пленуму Верховного Суду СРСР представляють «...специфічну форму забезпечення одноманітності судової практики і, в кінцевому рахунку, законності в правозастосовній діяльності судових органів...» [8, с. 176].

Спроби окремих радянських вчених обґрунтувати, що «...судова практика повинна отримати визнання як одно з джерел радянського права...» піддавались критиці аргументом про те, що одна лише множинність судових прецедентів не породжує норму права [8, с. 177-178; 9]. Також вважалося, що «правоконкретизуючу діяльність» судів не можна ототожнювати з «розвитком права вшир і вглиб» [8, с. 179; 10], тобто відкидалась правотворча функція судів. Єдине, що все ж таки знайшло загального визнання, були наукові положення стосовно існування «прецеденту тлумачення правової норми» і відмінності його від «судового прецеденту» в тому, що прецедент тлумачення зв'язаний лише з роз'ясненням вже існуючої норми права, у той час як судовий прецедент сам веде до створення судами нової норми [8, с. 179; 11].

Не зважаючи на суттєві зміни, що відбулися після розпаду СРСР за часи незалежності України, науковці досі не можуть дійти одностайної думки стосовно визнання судових прецедентів та судової практики як джерела права.

Наприклад, удосконалює, однак продовжує традиції радянських часів колектив авторів під керівництвом Ротань В. Г., зазначаючи у праці «Новітнє вчення про тлумачення правових актів», що «...правоположення, які начебто формують суди, – це міраж, який виникає унаслідок того, що фахівці не вміють професійно працювати з нормативними текстами. Правотворчість в Україні не здійснює навіть Верховний Суд України. Його значення – не правотворчість, бо він не має повноваження змінювати зміст законодавства чи встановлювати таке значення законодавчих положень, які законодавець ніколи в них не закладав. Що стосується забезпечення однакового застосування одних і тих самих норм матеріального права до подібних правовідносин, то воно забезпечується Верховним Судом не вольовими, а суто інтелектуальними методами... При цьому Верховний Суд застосовує Конституцію, закони і підзаконні акти, а у відповідних випадках прямо застосовує принцип верховенства права, звертається до аналогії закону і права, але нові правові норми ніколи не створює» [12, с. 64].

Разом з тим вченими робляться спроби доведення необхідності загального визнання такої властивості рішень Верховного Суду України, як нормативності. Наприклад, Шевчук С. В. у своїх працях запропонував загальнотеоретичну концепцію нормативності актів судової влади у контексті застосування правових норм [13, с. 7].

Селіванов А. О. вважає, що судове право повинно стати самостійним джерелом права чи частиною галузевого законодавства (переважно процесуального), що необхідно довести через розроблення доктрини судового права [14].

Оскільки метою написання статті не являється теоретичне дослідження питання про те, чи являється судова практика або судові прецеденти джерелами права в Україні, ми не будемо вдаватися в цю проблематику і зосередимося саме на ролі, яку вони відіграють для реалізації адміністративними судами принципу рівності.

Переконатись у тому, що судова практика, як в широкому її значенні, так і у вузькому, має одне з основних місць у фактичному забезпеченні принципу рівності всіх перед законом і судом, можна при аналізі статті 244-2 КАСУ, яка передбачає, що рішення Верховного Суду України, прийняте при перегляді судового рішення Вищого адміністративного суду України з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, у подібних правовідносинах стає обов'язковим для судів нижчих інстанцій та суб'єктів владних повноважень, які застосовують відповідну норму.

Пленумом Вищого адміністративного суду України роз'яснюється, що подібність правовідносин означає, зокрема, тотожність суб'єктного складу учасників відносин, об'єкта та предмета правового регулювання, а також умов застосування правових норм (зокрема, часу, місця, підстав виникнення, припинення та зміни відповідних правовідносин). Зміст правовідносин з метою з'ясування їх подібності в різних рішеннях суду (судів) касаційної інстанції визначається обставинами кожної конкретної справи. Ухвалення різних за змістом судових рішень матиме місце в разі, коли суд (суди) касаційної інстанції у розгляді двох чи більше справ за тотожних предмета спору, підстав позову та за аналогічних обставин і однакового матеріально-правового регулювання спірних правовідносин дійшов (дійшли) протилежних висновків щодо заявлених позовних вимог [15].

Використати своє право на перегляд адміністративної справи Верховним судом України учасник адміністративного процесу може лише якщо наведе приклади конкретних рішень Вищого адміністративного суду України, в яких простежується неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах. Відмітимо, що ці рішення можуть бути як правильні, так й неправильні, залишені в силі та скасовані чи змінені. Верховний Суд України у подальшому повинен їх проаналізувати, виокремити в них різні підходи до застосування норми права та визначити власну «правильну» позицію. Тобто зпершу – від заявника, а згодом – від Верховного Суду України вимагається проаналізувати не лише рішення «з правильними та узагальненими правоположеннями» (тобто судову практику у вузькому значенні), а й загалом здійснити об'єктивний аналіз реальної судової практики Вищого адміністративного суду України (в широкому її значенні), включаючи помилки й недоліки, – для винесення остаточного рішення, яке врегулює конкретне спірне правовідношення та яке стане зразком для врегулювання подібних відносин у майбутньому. Таке рішення Верховного суду України перетворюється або у судовий прецедент, або у прецедент тлумачення.

Ще на початку 1990-х років вчені відмітили, що «загальне право... відрізняється від права романо-германської сім'ї, але при цьому зросла роль закону і методи, що

використовуються в кожній з цих сімей зблизилися. Норма права все більш і більш розуміється в країнах загального права так само, як і в країнах романо-германської сім'ї, і з цього випливає, що, по суті, і там і тут з низки питань приймаються дуже схожі рішення, засновані на одній і тій же ідеї справедливості» [5, с. 23]

Сьогодні ми можемо спостерігати, що в Україні тривають процеси переосмислення мети правосуддя і пошук критеріїв, яким повинно відповідати, в першу чергу, справедливе судове рішення, а не лише законне. Практикуючи юристи, на відміну від суддів адміністративних судів, більш прогресивно до цього ставляться і очікують, що виключно позитивістський підхід суддів до розгляду публічних спорів вони подають. Адже не завжди застосування норми закону може у конкретній ситуації призвести до справедливого врегулювання публічно правового спору. Неякісний закон, прогалини та суперечності в законі, викривлення дійсного змісту (початкових намірів) закону в його підзаконних актах (зменшення обсягу прав адміністративно підвладних суб'єктів; розширення повноважень суб'єктів владних повноважень) або збіг непередбачуваних, недостатньо або суперечливо врегульованих у законі конкретних обставин справи – є чинниками, які для прийняття справедливого рішення потребують виключно незалежного і об'єктивної судового розсуду (в його сильно-му значенні, який буде описаний нижче).

Отже, у прийнятті справедливих рішень все більшу роль починає займати суддівська філософія і судовий розсуд, які можуть бути втілені ніде інше, ніж в текстах окремих рішеннях судів, сукупність яких і складає судову практику.

Бігун В. С. на прикладі аналізу судової діяльності США пропонує розглядати поняття суддівської філософії як елемент системи судової філософії, яке позначає певний особистісний світогляд та професійну правосвідомість судді. Суддівську філософію пропонується розрізняти за різними критеріями: 1) за типом праворозуміння: *законник*; *юснатураліст* (прихильник природного права); 2) за підходами до тлумачення: *«пасивіст»*, з пасивним ставленням до питання конституційності, яке повинен вирішити не суд, а законодавець; *«активіст»* – суддя, чинником судового рішення якого є власні погляди, радше, ніж «буква закону»; *«консерватор»* – суддя, який дотримується традиційних уявлень, букви закону, відповідно до його початкових намірів; 3) за процесуальними підходами до судового рішення: суддя, який суворо дотримується закону; суддя-правотворець; суддя-посередник; владний (авторитарний) суддя; суддя-процесуаліст тощо [16, с. 22-24].

У ситуаціях, де прийняття справедливого рішення не може бути забезпечено застосуванням норми закону, є очевидним, що саме судовий розсуд є вирішальним чинником в справедливому регулюванні спірного публічно-правового правовідношення. Найбільш повно та ясно судовий розсуд, у всіх його значеннях, представлений в праці Дворкіна Р. «Серйозний погляд на права». Відносно права діяти на власний розсуд Дворкін Р. вживає альтернативний термін «дискреційні права» і звертає увагу, що «право діяти на власний розсуд, як дірка в бублику, не існує ніде, крім простору всередині обмежувального пояса». Під цим маючи на увазі, що поняття власного розсуду доречно лише в одному контексті: коли хтось загалом уповноважений приймати рішення відповідно до норм, визначених певним владним органом. Вчений обґрунтував гепотизу, що «право діяти на власний розсуд» можна розуміти у слабкому значен-

ні і в сильному. У **слабкому значенні** цей термін вживається: 1) лише щоб сказати, що з певної причини, норми, які повинна застосовувати посадова особа, не можуть бути застосовані нею механічно, вимагають *розроблення нею її власного* судження; 2) лише щоб сказати, що певна посадова особа має повноваження *прийняти остаточне рішення*, тобто таке, яке жодна інша посадова особа не може переглянути і відмінити. У сильному значенні «право діяти на власний розсуд» згадується, щоб сказати, що в певному питанні посадова особа *просто-напросто не пов'язана нормами*, визначеними відповідним владним органом. Сильне значення відрізняється від слабого тим, що ми користуємось цим значенням не для того, щоб висловити коментарі щодо нечіткості чи складності норм або щодо тих осіб, кому належить останнє слово щодо їх застосування, а для того, щоб вказати на діапазон застосування цих норм та на рішення, які вони як вважається, визначають. Майже в будь-якій ситуації, коли людина має діяти, стають доречними певні норми раціональності, справедливості й ефективності. Дискреційне право посадової особи означає не те, що вона вільна приймати рішення, яке не ґрунтується на нормах здорового глузду та справедливості, а лише те, що в своєму рішенні вона не повинна керуватися нормою, встановленою тим конкретним органом влади, що ми маємо на увазі, коли ставимо питання про дискреційне право [17, с. 59-62].

Формулюючи проблеми судового розсуду, Барак А. наголошує на тому, що завжди будуть складні справи, що там, де є право, там буде і судовий розсуд. Історія права є історією розширення або звуження судового розсуду в різні часи і за різних обставин, згідно з відповідними політичними уявленнями. Реальне питання – це достатній обсяг, межі судового розсуду [18, с. 352-353; 19, с. 181]. Бернюков А. М. вбачає проблему в тому, що у зв'язку з відсутністю в науці дефініції судового розсуду актуальним є питання про межу, за якою закінчується праворозуміння і розпочинається вже явна правотворчість судді, а також як можна визначити ті кордони суддівського розсуду в праворозумінні, за якими відбувається відверте свавілля [19, с. 181].

Висновки. Таким чином, вважаємо за можливе сформулювати висновок про те, що роль судової практики, судових прецедентів або прецедентів тлумачення у даному випадку адміністративних судів не стільки в однаковому тлумаченні норм закону і відшукуванні норм права, що регулюють прості справи, а в справедливому правовому регулюванні правовідносин у складних справах, шляхом відшукування норм права та/або їх тлумачення та формування за результатами практики, меж судового розсуду у складних справах та тих критеріїв, за якими судова дискреція повинна бути обмежена або чітко визначена. Роль судових прецедентів або окремих судових рішень у складних справах саме в тому і полягає, що множинність однакових «ratio decidendi» (вирішальний аргумент), так само, як і правоположень, доводить іншим адміністративним судам та всім особам, що знаходяться у подібних спірних правовідносинах, що саме за таким зразком і в таких межах повинно бути урегульоване спірне правовідношення, щоб досягти справедливості. Множинність однакових «ratio decidendi» так само, як і правоположень, у тотожних справах стає виразом колективної (в контексті загальнонародської) думки щодо справедливого результату вирішення простої або складної справи щодо того чи іншого типового публічного конфлікту. Відтак, множинність однакових «ratio decidendi» так само, як і правоположень, за-

слугують на визнання необхідності їх застосування на рівні норм права або закону. В кінцевому рахунку, вважаємо, що застосування судової практики та прецедентів в адміністративному судочинстві слугуватиме реалізації принципу рівності перед законом і судом для відповідної сукупності конкретних тотожних за своїм матеріальним складом публічних правовідносин, в яких беруть участь однорідні групи суб'єктів – носії однорідних матеріальних публічних прав або обов'язків.

Список літератури:

1. Аналітичний огляд стану здійснення судочинства Вищим адміністративним судом України у першому півріччі 2012 року. Управління узагальнення судової практики, судової статистики, надання методичної допомоги та контролю за єдністю судової практики Вищого адміністративного суду України // Режим доступу. – [Електронний ресурс] : http://www.vasu.gov.ua/ua/generalization_court_practice.html?_m=publications&_t=rec&id=2484&fp=11.
2. Загальна теорія держави і права : підручник [для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.] ; за ред. М. В. Цвірка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584 с.
3. Безіна А. К. Судова практика в механізмі правового регулювання трудових відносин / А. К. Безіна. – Казань : Вид-во Казанського ун-та. – 187 с.
4. Лазарев В. В. Правоположення: поняття, походження та роль в механізмі юридичного впливу / В. В. Лазарев // Правоведение. – 1976. – № 6. – С. 8.
5. Давид Р., Жоффю-Спинози К. Основні правові системи сучасності / Р. Давид, К. Жоффю-Спинози ; пер. з фр. В. А. Туманова. – М. : Міжнародні відносини, 1999. – 400 с.
6. Лившиц Р. З. Судова практика як джерело права / Р. З. Лившиц. – М. : Інститут держави і права Російської Академії наук, 1997. – 48 с.
7. Соціалістичне право. – М., 1973. – С. 325.
8. Зивс С. Л. Джерела права / С. Л. Зивс. – М. : Видавництво «Наука», 1981. – 240 с.
9. Вільнянський С. І. Значення судової практики в цивільному праві / С. І. Вільнянський. – М., 1947. – Вип. ІХ. – С. 244.
10. Безіна А., Лазарев В. Конкретизація права в судовій практиці / А. Безіна, В. Лазарев // Радянська юстиція. – 1968. – № 2. – С. 7.
11. Венгеров А. Б. Роль судової практики в розвитку радянського права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / А. Б. Венгеров. – М., 1966. – С. 13.
12. Новітнє вчення про тлумачення правових актів : навч. посіб. [з курсу тлумачення правових актів для суддів, що проходять підвищення кваліфікації, і кандидатів на посади суддів, що проходять спеціальну підготовку] / [В. Г. Ротань, І. Л. Самсін, А. Г. Ярема та ін.] ; відп. ред. авт. кол. В. Г. Ротань. – Х. : Право. – 752 с.
13. Шевчук С. В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / С. В. Шевчук ; Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Харків, 2008. – 39 с.
14. Селіванов А. О. Судове право: нова галузь права чи теоретична думка? / А. О. Селіванов. – Режим доступу. – [Електронний ресурс] : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/0E40BFB02A7785CCC22575D80039A589>.
15. Про судову практику застосування статей 235–240 КАСУ : Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13.12.2010 № 2 // Режим доступу. – [Електронний ресурс] : http://www.vasu.gov.ua/ua/plenum__vas.html?_m=publications&_t=rec&id=2083.
16. Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення : монографія / В. С. Бігун. – К., 2011. – 303 с.
17. Дворкін Р. Серйозний погляд на права / Р. Дворкін ; укр. пер. А. Фролкін. – К., 2000.
18. Барак А. Судейское усмотрение / А. Барак. – М., 1999.
19. Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення : монографія / [А. М. Бернюков, В. С. Бігун, Ю. П. Лобода, Б. В. Малишев та ін.] ; відп. ред. В. С. Бігун. – К., 2009. – 316 с.

Ченкова Н. Я. О равенстве участников административного процесса перед законом и судом и современных проблемах дискриминации / Н. Я. Ченкова // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-2. – С. 241-250.

Рассмотрена роль судебной практики и прецедентов в обеспечении реализации административными судами принципа равенства перед законом и судом. Раскрыт вопрос о том, что судебная практика и прецеденты призваны не только создавать одинаковые подходы к применению и толкованию норм законодательства, но и выявлять границы судебного усмотрения в делах со схожим материальным составом публичных правоотношений и однородными группами субъектов, особенно если законодательное регулирование не является достаточным либо не приводит к справедливому разрешению конфликта. Множественность тождественных решающих аргументов или противоположений в решениях административных судов в подобных делах становится выражением коллективного (в контексте общечеловеческого) и одновременно профессионального мнения судей относительно справедливого результата разрешения дела. Предлагается признать, что такие решения должны быть образцом для применения в аналогичных делах для обеспечения равенства всех перед законом и судом.

Ключевые слова: принцип равенства перед законом и судом, судебная практика, прецеденты, судебное усмотрение.

ROLE OF JUDICIAL PRACTICE AND PRECEDENT IN ENSURING THE PRINCIPLE OF EQUALITY BEFORE THE LAW AND JUSTICE IN ADMINISTRATIVE JUDICIARY

Chenkova N. Ya.

Odesa National University named after I. I. Mechnikov, Odesa, Ukraine

The role of judicial practice and precedents in supporting the administrative courts of the principle of equality before the law and the courts are considered. It is shown the question of what is the nature of judicial precedents and jurisprudence and their place among the sources of law are subject newschuhayuchyuh professional and scientific debate, because historically, that case-law or jurisprudence is not recognized as a source of law for the reasons that domestic law relating to the Romano-Germanic legal family, and that domestic law retains the remnants of Soviet approaches (socialist) law. It was solved question that jurisprudence and precedents in modern conditions designed to not only create the same approach to the application and interpretation of legislation but also to identify the limits of judicial discretion in cases of similar material composition of public relations and homogeneous groups of subjects, especially where legal regulation is not sufficient or does not lead to a just solution to the conflict. In situations where the adoption of a fair solution can not be achieved using the rule of law, it is clear that this judicial discretion is a crucial factor in the fair regulation of the controversial public law relationship. The multiplicity of identical clincher or legal provisions in the decisions of administrative courts in similar cases, it is an expression of the collective (in the context of human), and both the professional opinion of the judges for just a result of pursuing the case. It is proposed to recognize that such decisions should be modeled for use in similar cases because they are effective and practical means for procedural fair hearing administrative courts such public law cases by ensuring equality before the law and the courts. The multiplicity of identical clincher or legal provisions contained in the decisions of the administrative courts deserve the recognition of the necessity of their application at the level of norms law or the law.

Key words: the principle of equality before the law and court, litigation, case law, judicial discretion.